

ดินแดนอีสาน: คุณค่าอารยธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น
Isan Region: The Value of Indigenous Cultural Wisdom

กิตติ เบญญาบวรกิตต์*

กรมศาสนา

E-mail: kittimatee11@gmail.com

Kitti Benyabowonkit*

Department of Religious Affairs

E-mail: kittimatee11@gmail.com

*Corresponding Author

Received: 15/05/2025

Revised : 22/05/2025

Accepted: 27/05/2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาอารยธรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมาอย่างยาวนานของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งท้องถิ่นของภาคอีสานก็มีความเป็นเอกลักษณ์อันงดงามโดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือที่รู้จักกันในชื่อ “อีสาน” เป็นภูมิภาคที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานและมีรากฐานทางอารยธรรมที่โดดเด่น นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน พื้นที่แห่งนี้เป็นแหล่งรวมของการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชนเผ่าพื้นเมือง อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง และอิทธิพลจากอารยธรรมขอมในอดีต ส่งผลให้เกิดความหลากหลายขององค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นของอีสานไม่ได้เป็นเพียงแค่ความรู้ในเชิงปฏิบัติเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงโลกทัศน์ ความเชื่อ และระบบคุณค่าที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะในด้านประเพณี วัฒนธรรม การผลิตอาหาร การเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตนเอง งานหัตถกรรม และระบบสุขภาพพื้นบ้าน ซึ่งได้มีการสืบทอดผ่านทั้งช่องทางไม่เป็นทางการ เช่น ครอบครัว ชุมชน และพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเอกลักษณ์ของประเพณีอีสานและพิธีกรรมตามประเพณีของชาวอีสาน เกี่ยวข้องทั้งกับความเชื่อในอำนาจนอกเหนือธรรมชาติและพุทธศาสนาเถรวาท มีทั้งพิธีกรรมอันเป็นประเพณีที่เป็นสิ่งปฏิบัติและจารีตที่ยึดถือสืบทอดกันมา

คำสำคัญ: อารยธรรม, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

This academic article aims to study the long-standing local civilization and culture of the people in Northeast Thailand. The northeastern region of Thailand, commonly known as "Isan," possesses a distinctive and rich identity. Isan is a region with a deep historical background and a prominent civilizational foundation. From prehistoric times to the present, this area has served as a convergence point of cultural amalgamation among indigenous ethnic groups, the Mekong River civilizations, and the ancient Khmer influence. This

confluence has resulted in a diverse body of local knowledge and wisdom with unique characteristics.

The local wisdom of Isan is not merely practical knowledge but also reflects the worldview, beliefs, and value systems deeply embedded in the way of life of its people. This is especially evident in traditions, cultural practices, food production, self-sufficient agriculture, handicrafts, and traditional healthcare systems. Such knowledge has been passed down through informal channels such as families, communities, and various rituals. Furthermore, it has evolved to adapt to the changing economic and social environment. The uniqueness of Isan's traditions and rituals is closely related to beliefs in supernatural powers and Theravada Buddhism. These rituals encompass customary practices and long-held traditions that continue to be observed and preserved by the community.

KeyWords: Civilization, Local wisdom, Northeastern region

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือที่รู้จักกันในนาม "อีสาน" เป็นภูมิภาคที่มีความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยิ่ง ด้วยพื้นที่ที่กว้างใหญ่และความหลากหลายทั้งในด้านภูมิประเทศ เชื้อชาติ และวิถีชีวิตของผู้คน อีสานจึงเป็นแหล่งรวมของอารยธรรมที่มีความลุ่มลึกและสั่งสมมาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน

หลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก เช่น ภาพเขียนสีในถ้ำ เครื่องมือหิน และโครงสร้างทางศาสนาในยุคขอมโบราณ สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของชุมชนโบราณที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากร การสร้างสรรค์วัฒนธรรม และการพัฒนาระบบความเชื่อที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคนี้ อารยธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของอีสานมิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น หากยังเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิต ความเชื่อ และระบบคุณค่าของชุมชนในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านภาษา ศิลปะ การประกอบอาชีพ พิธีกรรม หรือการดูแลสุขภาพพื้นบ้าน ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ที่สั่งสมผ่านกาลเวลาและความสามารถในการปรับตัวของผู้คนอีสานต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

ประวัติศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “ภาคอีสาน” เป็นภูมิภาคหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีลักษณะภูมิประเทศตั้งอยู่บนแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแนวพรมแดนทางทิศเหนือและทิศตะวันออก ขณะที่ทางทิศใต้ติดกับชายแดนประเทศกัมพูชา และทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาตองพญาเย็นเป็นแนวแบ่งเขตจากภาคเหนือและภาคกลางของประเทศไทย

ภาคอีสานนับเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่มากที่สุดในประเทศไทย โดยมีขนาดประมาณ 168,854 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 33.17 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ซึ่งเทียบได้กับหนึ่งในสามของพื้นที่ประเทศไทยทั้งหมด ลักษณะภูมิประเทศของภาคอีสานประกอบด้วยภูเขาสูง เช่น ภูมโนโล ภูหลวง และภูกระดึง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญหลายสายที่หล่อเลี้ยงชีวิตของประชาชนในภูมิภาค เช่น แม่น้ำห้วยหลวง แม่น้ำชี ลำตะคอง แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรม แม่น้ำมูล และแม่น้ำสงคราม ในด้านภาษา ภาษาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในภูมิภาคนี้คือ ภาษาอีสาน ซึ่งถือเป็นสำเนียงหนึ่งของภาษาลาว ขณะที่ภาษาไทยกลางมีการใช้

อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ นอกจากนี้ยังพบการใช้ภาษาอื่น ๆ อีกหลายภาษาในพื้นที่บางส่วน เช่น ภาษาเขมรในภาคอีสานตอนใต้ และภาษาถิ่นเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ภาษาผู้ไท ภาษาส่วย ภาษาไทยโคราช และภาษากูย (หรือส่วย) เป็นต้น ภาคอีสานยังมีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่ว่าจะเป็นอาหารท้องถิ่นที่มีรสชาติจัดจ้าน การแสดงดนตรีพื้นบ้านอย่างหมอลำ รวมถึงศิลปะการฟ้อนรำที่สะท้อนถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของภาคอีสานในฐานะหนึ่งในภูมิภาคสำคัญของประเทศไทย

การแต่งกายและผ้าพื้นเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลักษณะการแต่งกาย

การแต่งกายของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศและบริบททางสังคมในท้องถิ่น (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2567) โดยสามารถจำแนกตามเพศได้ดังนี้

- **ชายชาวอีสาน** นิยมสวมเสื้อแขนสั้นสีเข้ม ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ม่อฮ่อม” หรือ “ม่อท่อม” คู่กับกางเกงขากุดหรือกางเกงผ้าสีเดียวกัน ความยาวจรดเข่า มักคาดเอวด้วย *ผ้าขาวม้า* ที่มีทั้งประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าทางวัฒนธรรม

- **หญิงชาวอีสาน** นิยมสวม *ผ้าซิ่น* ที่ทอด้วยมือ ซึ่งมักใช้ลวดลายที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เสริมด้วยเสื้อคอเปิดที่มีสีสันสดใส หมัดด้วย *ผ้าสไบเฉียง* และประดับด้วยเครื่องประดับพื้นบ้าน เช่น สร้อยคอ กำไล และข้อเท้า ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนความงามเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงฐานะและสถานะทางสังคมในบางบริบทด้วย

ผ้าพื้นเมืองของภาคอีสาน การทอผ้าถือเป็นหนึ่งในกิจกรรมสำคัญของวิถีชีวิตชาวอีสาน โดยเฉพาะในช่วงเวลาว่างหลังฤดูเก็บเกี่ยว โดยจะทำกันบริเวณใต้ถุนบ้าน ซึ่งถือเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมในครัวเรือน โดยผู้หญิงในแต่ละครอบครัวจะสืบทอดองค์ความรู้ด้านการทอผ้าผ่านกระบวนการเรียนรู้จากครอบครัวอย่างไม่เป็นทางการ ผ้าพื้นเมืองสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่:

ผ้าทอสำหรับใช้ในชีวิตรประจำวัน เป็นผ้าพื้นที่ไม่ม่ลวดลาย ใช้ฝ้ายย้อมสีตามต้องการ เน้นความทนทานในการใช้งาน เช่น สำหรับทำเสื้อผ้า ผ้าห่ม หมอน หรือที่นอน

ผ้าทอสำหรับโอกาสพิเศษ ใช้ในงานบุญ งานพิธี และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี โดยมีลวดลายและสีสันทันที่ประณีตงดงาม เช่น งานแต่งงาน งานฟ้อนรำ งานบุญบั้งไฟ เป็นต้น

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า

หนึ่งในประเพณีที่ควบคู่กับการทอผ้าคือ *การลงช่วง* ซึ่งเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่หญิงสาวในชุมชนจะรวมกลุ่มกันในยามค่ำคืนเพื่อสาวไหม ปั่นฝ้าย และกรอด้วย โดยมีกิจกรรมทางสังคม เช่น การบรรเลงดนตรีพื้นบ้าน (พิณ แคน โหวด) และการขับขวัญโต้ตอบกัน เป็นเวทีสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย และยังเป็นพื้นที่การเรียนรู้ภูมิปัญญาร่วมของชุมชน

กลุ่มชาติพันธุ์และลักษณะผ้าพื้นเมือง

กลุ่มอีสานเหนือ

ชาวอีสานเหนือส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไทยเชื้อสายลาว รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น ข่า ผู้ไท ส่วย แสก กระเลิง และย้อ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลิตผ้าพื้นเมือง โดยนิยมใช้เส้นใยธรรมชาติ เช่น ฝ้ายและไหม สำหรับผลิตผ้าทอที่สำคัญ ได้แก่:

- ผ้ามัดหมี่ มีลวดลายจากเทคนิคมัดย้อม โดยมีแม่ลายพื้นฐาน เช่น หมี่ขอ หมี่คอม หมี่ดอกแก้ว ฯลฯ ลวดลายมักสะท้อนจากธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ดอกไม้ และสัตว์ต่างๆ แหล่งผลิตที่มีชื่อเสียง ได้แก่ อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น และอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
- ผ้าซิด ใช้เทคนิค "เก็บซิด" ด้วยการใช้ไม้เขี่ยเส้นด้ายยืนให้เกิดลวดลาย เช่น ผ้าตีนซิ่น ผ้าหัวซิ่น ซึ่งใช้ประกอบกับผ้าซิ่นทั่วไป
- ผ้าแพรวา ทอจากไหมหรือฝ้าย ลวดลายละเอียด มีความยาวประมาณ 1.5–2 เมตร มักใช้ในโอกาสพิเศษและแสดงถึงความสามารถของหญิงผู้ทอ
- ผ้าลายน้ำไหล และ ผ้าสร้อย มีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ลายริ้วสลับสี หรือลายหมากรุก เหมาะสำหรับใช้สวมใส่หรือใช้ในชีวิตประจำวัน

กลุ่มอีสานใต้

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายเขมรซึ่งกระจายอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ มีการพัฒนาผ้าพื้นเมืองที่สะท้อนเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมเขมร ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มไทยลาวอย่างชัดเจน โดยนิยมใช้สีธรรมชาติและลวดลายเรียบง่าย

การทอผ้าเป็นทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ของบทบาทสตรีในชุมชน โดยมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการเรียนรู้จากครอบครัวและกิจกรรมร่วมของชุมชน เช่น การลงช่วง ผ้าทอสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภท ได้แก่ ผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และผ้าสำหรับโอกาสพิเศษ เช่น งานประเพณีและพิธีกรรม ผ้าพื้นเมืองของภาคอีสานมีความหลากหลายตามกลุ่มชาติพันธุ์ โดยกลุ่มอีสานเหนือ (ไทยลาว ผู้ไท ใส่ ฯลฯ) นิยมทอผ้ามัดหมี่ ผ้าซิด และผ้าแพรวา ซึ่งมีลวดลายและเทคนิคเฉพาะที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น ขณะที่กลุ่มอีสานใต้ (ไทยเชื้อสายเขมร) มีรูปแบบการทอที่โดดเด่น เช่น ผ้าหางกระรอก ผ้าปูม และผ้าเซียม โดยใช้สีจากธรรมชาติและเทคนิคดั้งเดิมในการผลิต ลักษณะของผ้าซิ่นยังสะท้อนสถานะทางสังคม เช่น หญิงมีสามีจะนุ่งผ้าซิ่นที่ประกอบด้วยหัวซิ่น ตัวซิ่น และตีนซิ่น ในขณะที่หญิงสาวมักนุ่งผ้าซิ่นที่ทอเป็นผืนเดียว การนุ่งผ้าและลวดลายของผ้าซิ่นในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่หลากหลายของชาวอีสาน ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมของการแต่งกายและผ้าพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอย่างลึกซึ้ง

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของอีสาน ลักษณะเฉพาะของวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ภาษา ศิลปะ และประเพณีที่กลุ่มชนใช้แสดงความเป็นตัวตนของตนเอง และสร้างความแตกต่างจากกลุ่มอื่น สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือ "อีสาน" อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกิดจากการหล่อหลอมของภูมิประเทศ ชาติพันธุ์ และอารยธรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะอิทธิพลจากอารยธรรมลุ่มน้ำโขง อารยธรรมขอมโบราณ และวัฒนธรรมลาว ทำให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (อังคณา แสงอรุณ , 2561)

คุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา

คุณค่าทางสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่รู้จักกันในชื่อ "ภาคอีสาน" มีลักษณะโดดเด่นด้านความเข้มแข็งของโครงสร้างทางสังคม ซึ่งสะท้อนผ่านวิถีชีวิตที่ยึดโยงกับชุมชน วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะระบบประเพณีที่รู้จักกันในชื่อ "ฮีตสิบสอง คองสิบสี่" ซึ่งหมายถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตตามจารีตประเพณีในแต่ละเดือนตลอดทั้งปี ระบบประเพณีนี้ไม่เพียงเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนผ่านการจัดกิจกรรมร่วมกัน

เช่น การทำบุญประจำเดือน งานบุญบั้งไฟ งานบุญข้าวสาก และงานบุญข้าวประดับดิน (นพรัตน์ ไชยชนะ, 2567)

อีกหนึ่งกิจกรรมสำคัญที่แสดงถึงคุณค่าทางสังคมของชาวอีสานคือ “การลงแขก” ซึ่งเป็นการรวมตัวของกลุ่มสตรีในชุมชนในช่วงเวลาว่าง เช่น หลังฤดูการเกษตร เพื่อร่วมกันทอผ้า ปั่นฝ้าย และดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกัน การลงแขกไม่เพียงส่งเสริมทักษะทางหัตถกรรม แต่ยังเป็นเวทีสำหรับการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น การพบปะสังสรรค์ และการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน

ภาคอีสานในยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการย้ายถิ่นฐานของแรงงานไปยังพื้นที่เมืองหรือภาคอุตสาหกรรมในภูมิภาคอื่น เพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า การย้ายถิ่นนี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนดั้งเดิม ทำให้เกิดการปรับตัวทั้งในด้านวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ และระบบค่านิยมของคนในพื้นที่ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แต่คุณค่าทางสังคมของอีสานยังคงแสดงออกผ่านความสามารถในการปรับตัวและผสมผสานวัฒนธรรมระหว่าง “พื้นที่ต้นทาง” และ “พื้นที่ปลายทาง” เช่น การนำวัฒนธรรมอีสาน เช่น หมอลำ อาหารพื้นถิ่น และประเพณีต่าง ๆ ไปเผยแพร่ในพื้นที่ที่แรงงานอีสานตั้งถิ่นฐานใหม่ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่ระดับประเทศ พร้อมทั้งรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างกลมกลืนกับบริบทสมัยใหม่

ฐานเศรษฐกิจจากการเกษตรและสินค้าท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคอีสานมีเศรษฐกิจที่พึ่งพาการเกษตรเป็นหลัก โดยมีสัดส่วนแรงงานในภาคเกษตรกรรมสูงถึง 53% ของแรงงานทั้งหมดในภูมิภาค พืชเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ ข้าว ยางพารา อ้อย และมันสำปะหลัง ซึ่งมีสัดส่วนรวมกันถึง 83% ของมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรของภาค ความท้าทายทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ “ภาคอีสาน” จะมีพื้นฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงจากการเกษตรและการผลิตสินค้าท้องถิ่น เช่น ผ้าทอพื้นเมืองหรือสินค้าเกษตรแปรรูป แต่ภูมิภาคนี้ยังคงเผชิญกับความท้าทายทางเศรษฐกิจในหลายมิติ ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวม หนึ่งในปัญหาหลักที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ คือ ระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ โดยข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย (2566) ระบุว่า รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชาชนในภาคอีสานอยู่ที่ประมาณ 99,271 บาทต่อปี ขณะที่ค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวของประเทศอยู่ที่ประมาณ 256,345 บาทต่อปี ซึ่งช่องว่างที่แตกต่างกันนี้สะท้อนถึงความท้าทายในการสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจที่ยังไม่ทั่วถึงในภูมิภาคนี้ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2566) จะเห็นได้ว่า ภาคอีสานยังต้องเผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้างที่ต้องการแนวทางการแก้ไขในระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นการยกระดับทักษะแรงงาน ส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตร เพิ่มมูลค่าการผลิต รวมถึงการจัดระบบหนี้สินและเข้าถึงแหล่งทุนที่เป็นธรรม ทั้งนี้เพื่อสร้างเศรษฐกิจที่มั่นคง ยั่งยืน และลดความเหลื่อมล้ำอย่างเป็นรูปธรรม

คุณค่าทางการศึกษา

การศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของภาคอีสาน อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของภูมิภาค ซึ่งภูมิภาคนี้ยังคงเผชิญกับปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของภูมิภาค เนื่องจากประชากรใช้ชีวิตย้ายถิ่นฐานการทำงานเข้ามาในกรุงเทพฯมากกว่าการทำไร่ทำนาทำให้ลูกหลานอยู่กับผู้สูงวัยบางบ้านไม่สามารถเข้าถึงการศึกษา0เกิดความเหลื่อมล้ำ แต่อย่างไรก็ดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังมีส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้เด็กได้

รียบหนังสือตามวัยและมีความรู้ที่จะดำรงชีวิต ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เด็กและเยาวชนในภาคอีสานหลุดออกจากระบบการศึกษา ได้แก่ ความยากจนของครอบครัว การขาดแคลนทรัพยากรทางการศึกษา และความจำเป็นในการเข้าสู่ตลาดแรงงานก่อนวัยอันควร. ข้อมูลจาก The Citizen Plus ระบุว่า ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 มีนักเรียนยากจนพิเศษจำนวนกว่า 1,307,152 คนทั่วประเทศ โดย 10 จังหวัดแรกที่มีนักเรียนยากจนพิเศษอยู่ในภาคอีสานและภาคใต้. นอกจากนี้ ยังพบว่าเด็กไทยที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษามากกว่า 1.8 ล้านคนทั่วประเทศ โดยเฉพาะช่วงชั้นรอยต่อ ป.6 ม.3 และ ม.6 ที่มักจะหลุดจากระบบในช่วงปิดเทอมและอาจจะไม่กลับเข้ามาเรียนอีก

ประเพณีและความเชื่อพื้นบ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ บุญบั้งไฟ บุญข้าวเจี๋ย และบุญข้าวประดับดิน สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และจักรวาล ผ่านการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับหลักธรรมของพุทธศาสนาเถรวาท สิ่งเหล่านี้มิใช่เพียงพิธีกรรม หากแต่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยส่งเสริมความสามัคคี การถ่ายทอดภูมิปัญญา และการธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นอีสานไว้ได้อย่างมั่นคง ทั้งยังเชื่อมโยงกับรากฐานทางอารยธรรมลุ่มน้ำโขงและอิทธิพลจากอารยธรรมขอม ซึ่งหล่อหลอมให้ภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่เปี่ยมด้วยมรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและควรแก่การอนุรักษ์ (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม,2567)

Reference

ภาษาไทย

- กระทรวงวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). *ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่*. สืบค้นจาก <https://www.m-culture.in.th/album/178141/>
- ขันท่า, ร. (2563). วัฒนธรรมความเชื่อที่มีต่อประเพณีบั้งไฟของคนอีสาน. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 23(2), 89–99. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/article/view/249000>
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2562). *พระพุทธศาสนากับประเพณีบุญบั้งไฟ*. สืบค้นจาก <https://oldweb.mcu.ac.th/userfiles/file/วิทยานิพนธ์/ปริญญาโท/พระพุทธศาสนา/2562/MCU620202149.pdf>
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (ม.ป.ป.). *ฮีต 12 คอง 14*. สืบค้นจาก <https://cac.kku.ac.th/ฮีต-12-คอง-14/>
- อีสานอินไซด์ (ISAN Insight). (2565). *มองประเพณีผ่านบุญข้าวประดับดิน*. สืบค้นจาก <https://e-shann.com> -
- Center for Arts and Culture, Khon Kaen University. (n.d.). *Hit 12 Khong 14*. Retrieved from <https://cac.kku.ac.th>
- Department of Cultural Affairs. (n.d.). *Hit Sip Song and Khong Sip Si traditions*. Retrieved from <https://www.m-culture.in.th/album/178141/>
- ISAN Insight. (2022). *Viewing tradition through the Bun Khao Pradap Din festival*. Retrieved from <https://e-shann.com>
- Khayantham, R. (2020). Cultural beliefs related to the Rocket Festival tradition of Isan people. *Journal of Philosophy and Vision*, 23(2), 89–99. Retrieved from <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/article/view/249000>
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2019). *Buddhism and the Bun Bang Fai (Rocket Festival) tradition*. Retrieved from <https://oldweb.mcu.ac.th>